

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИНГ АҲАМИЯТИ ХУСУСИДА

Бабаев Фаррух Мансурович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
“Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг
илмий асослари ва муаммолари” илмий тадқиқот маркази

ORCID: 0009-0000-2500-337X

farrux_1788@mail.ru

Аннотация. Мазкур мақолада миллий иқтисодиёт шароитида самарали солиқ маъмуриятчилигининг аҳамияти таҳлил қилинган. Солиқ маъмуриятчилигининг назарий асослари, унинг вазифалари ва асосий функциялари ҳақида батафсил маълумот берилган. Солиқ тизимининг эволюцияси, замонавий тенденциялар, жумладан, рақамлаштириш ва глобаллашув жараёнлари доирасида солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш йўналишлари ўрганилган. Шунингдек, мақолада халқаро тажрибалар асосида миллий солиқ тизимини ривожлантириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган. Солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасида ишончни мустаҳкамлаш ва қонунчиликка риоя этишни ошириш учун инновацион ёндашувлар ҳамда стратегик чора-тадбирлар муҳокама қилинган.

Калит сўзлар: солиқ маъмуриятчилиги, иқтисодий ривожланиш, самарадорлик, рақамлаштириш, халқаро тажриба, ижтимоий адолат.

О ЗНАЧЕНИИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Бабаев Фаррух Мансурович

Научно-исследовательский центр «Научные основы и
Проблемы развития экономики Узбекистана» при
Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. В данной статье анализируется значение эффективного налогового администрирования в национальной экономике. Детализированы теоретические основы налогового администрирования, его задачи и основные функции. В сферах совершенствования налогового администрирования изучаются эволюция налоговой системы, современные тенденции, в том числе процессы цифровизации и глобализации. Также в статье разрабатываются предложения по развитию национальной налоговой системы на основе международного опыта. Обсуждались инновационные подходы и стратегические меры по укреплению доверия и повышению уровня соблюдения требований между налоговыми органами и налогоплательщиками.

Ключевые слова: налоговое администрирование, экономическое развитие, эффективность, цифровизация, международный опыт, социальная справедливость.

ON THE IMPORTANCE OF TAX ADMINISTRATION IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL ECONOMY

Babaev Farrukh Mansurovich

Scientific research center "Scientific foundations and problems of the development of the economy of Uzbekistan" under Tashkent State University of Economics

Abstract. *This article analyzes the importance of effective tax administration in the context of the national economy. Detailed information is provided on the theoretical foundations of tax administration, its tasks, and main functions. The evolution of the tax system, and modern trends, including directions for improving tax administration within the framework of digitalization and globalization processes, are studied. The article also develops proposals for developing the national tax system based on international experience. Innovative approaches and strategic measures to strengthen trust between tax authorities and taxpayers and increase compliance with the law are discussed.*

Keywords: *tax administration, economic development, efficiency, digitalization, international experience, social justice.*

Кириш.

Бугунги кунда самарали солиқ маъмуриятчилиги ҳар қандай давлатнинг фискал фаолияти учун асосдир. У давлат даромадларини жалб қилиш, солиқ қонунчилигига риоя этилишини таъминлаш, солиқ тўловчи ва ҳукумат ўртасидаги ишончни мустаҳкамлаш учун асосий таъминловчи бўлиб хизмат қилади. Иқтисодиёт ривожланиб, глобаллашув кучайиб борар экан, бутун дунё бўйлаб солиқ маъмуриятлари солиқдан бўйин товлаш, мураккаб молиявий тузилмаларни бошқариш ва рақамли трансформацияларга мослашиш каби мисли кўрилмаган муаммоларга дуч келмоқда. Солиқ маъмуриятчилигининг назарий тушунчаси самарадорлик, тенглик ва шаффофликни мувозанатлаштирадиган тизимларни ишлаб чиқиш учун жуда муҳимдир.

“Сўнги йилларда мамлакатимиз солиқ маъмуриятчилиги тубдан ислоҳ қилинмоқда. 2019 йил декабрда янги таҳрирдаги Солиқ кодекси қабул қилиниб, тўғридан-тўғри қўлланивчи нормалар жорий этилди. Солиқлар сони 13 тадан 9 тага камайтирилди... Буларнинг натижасида тадбиркорларнинг ислоҳотларга ишончи ортиб, солиқ тушумлари 4 баравар кўпайди.

Тараққиёт стратегиясида бу борадаги ислоҳотларни давом эттириб, солиқ маъмуриятчилигини соддалаштириш вазифалари белгиланган. Биз инсон қадрини улуғлашни эълон қилдик, халқимизни рози қилишга ҳаракат қилаёپмиз. Халқимиз қачон рози бўлади? Солиқ кам бўлиб, даромади ошса”, - деган эди Шавкат Мирзиёев (2022).

Солиқ маъмуриятчилигининг амалий жиҳатлари бўйича кенг қўламли тадқиқотлар мавжуд бўлсада, назарий асослар парчланиб кетган ва етарлича ўрганилмаган. Солиқ маъмуриятчилиги билан боғлиқ таърифлар, тушунчалар ва вазифалар кўпинча муҳокама қилинади, умумэътироф этилган асослар мавжуд эмас. Бундай уйғунликнинг йўқлиги, хусусан, модернизацияга ўтаётган иқтисодларда солиқ тизимини такомиллаштириш бўйича ягона стратегияларни ишлаб чиқишга тўсқинлик қилмоқда. Бу камчиликларни бартараф этиш солиқ маъмуриятчилигининг моҳияти ва вазифаларига оид назарий қарашларни ҳар томонлама таҳлил қилишни тақозо этади.

Адабиётлар шарҳи.

Солиқ маъмуриятчилиги давлат молиясини бошқаришнинг муҳим таркибий қисми бўлиб, даромадларни самарали йиғишни таъминлаш учун солиқ қонунчилигини амалга ошириш ва қўллашни ўз ичига олади. Тарихий жиҳатдан унинг роли иқтисодий тизимлар, бошқарув тузилмалари ва ижтимоий устуворликлардаги ўзгаришлар билан бир қаторда ривожланди. Илк аграр жамиятларда солиқ тизими ибтидоий бўлиб, айирбошлаш ёки натура шаклида тўловларга таянган. Вақт ўтиши билан, иқтисодларнинг мураккаблашуви натижасида пул тизимлари пайдо бўлди ва улар билан бирга давлат функцияларини молиялаштириш учун тизимли солиқ маъмуриятига эҳтиёж пайдо бўлди.

Саноат инқилоби муҳим бурилиш нуқтаси бўлди, савдо ва саноатнинг кенгайиши янада мураккаб солиқ тизимларини талаб қилди. Замонавий солиқ маъмуриятчилиги глобаллашув, технологик тараққиёт ва молиявий тизимларнинг мураккаблашувига жавобан пайдо бўлди. Эндиликда у солиқ тўловчиларни рўйхатга олиш, солиқни ҳисоблаш, ундириш, қонун ҳужжатларига риоя этилишини мониторинг қилиш ва низоларни ҳал этиш каби қатор тадбирларни ўз ичига олади.

Солиқ маъмуриятчилигини ҳукуматларнинг фискал, иқтисодий ва ижтимоий мақсадларга эришиш учун солиқ қонунларини амалга оширадиган институционал механизми сифатида аниқлаш мумкин. У қонун чиқарувчи органлар томонидан белгиланадиган солиқ сиёсати ва солиқ тўловчилар ўртасида кўприк вазифасини ўтайди ва солиқ мажбуриятлари самарали ва адолатли бажарилишини таъминлайди.

Солиқ маъмурияти солиқ тўловчиларнинг харажатларини минималлаштириш билан бирга солиқларни ўз вақтида ва тўлиқ ундиришни таъминлаш учун солиқ муносабатларини бошқаришни англатади. Унинг ривожланишига технологик тараққиёт ва ўзгарувчан иқтисодий шароит сезиларли даражада таъсир кўрсатди.

Эвсикова ва бошқаларнинг (2022) фикрича, “Солиқ маъмурияти - бу солиқ муносабатларини бошқариш, солиқлар ва бюджетга бошқа мажбурий тўловларни самарали ундиришни таъминлаш тизими”. Дадашев (2022) фикрича, “У солиқ йиғиш жараёнлари самарадорлигини оширишга қаратилган солиқ назорати ва тартибга солишни ўз ичига олган турли элементларни ўз ичига олади”.

Бугунги кун доирасидаги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, Сабитова ва Хафизова (2015) “Рақамли технологияларнинг жорий этилиши солиқ маъмуриятчилигини ўзгартирди, электрон ҳужжатларни топширишни осонлаштирди ва солиқ тўловчилар билан алоқани яхшилади”-деб ҳисоблашади. Ушбу эволюция технологик тараққиёт ва ижтимоий ўзгаришларга жавобан мослашишга бўлган доимий эҳтиёжни таъкидлайди.

Жафарова (2023) фикрича эса “илғор ахборот ечимлари ва катта маълумотлар таҳлилини бирлаштириш солиқ жараёнларининг самарадорлигини оширади, солиқ тўловчиларнинг ўзаро муносабатларини осонлаштиради”.

Халқаро тажрибалар солиқ маъмуриятини бюджет тақчиллиги ва самарали давлат молиясини бошқариш зарурати каби замонавий иқтисодий муаммоларга мослаштириш муҳимлигини таъкидлайди (Магопетс ва Гай, 2023).

Сиделникова (2020) бугунги кундаги зарурат нуқтаи назарини ҳисобга олган ҳолда “солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги ҳамкорлик моделлари томон силжиш пайдо бўлмоқда, бунда асосий эътибор фақат риоя қилиш ва назоратга эмас, балки конструктив мулоқотга қаратилган”-деб таъкидлайди.

Шоменинг (2021) талқинича, “Самарали солиқ тизимлари риоя қилиш муаммоларини минималлаштириш ва адолатли солиқ юklarини таъминлаш учун аниқлик, соддалик ва шаффофлик каби тамойилларга амал қилиши керак”. Ушбу фикрларни бошқача талқинини Белло ва Данжума (2014) келтиради: “Турли моделлар солиққа риоя қилиш хатти-ҳаракатларини, жумладан, иқтисодий тўсиқ ва ижтимоий-

психологик омилларни тушунтиради, бу мувофиқликка иқтисодий рағбатлантириш ва ижтимоий меъёрлар таъсир қилишини кўрсатади”.

Солиқ маъмуриятининг эволюцияси самарадорлик ва технологик интеграцияни таъкидласада, баъзиларнинг таъкидлашича, бу ютуқлар солиқ тизимини беихтиёр мураккаблаштириши ва янги технологияларга мослашишда курашаётган солиқ тўловчиларни бегоналаштириши мумкин.

Самарали солиқ маъмуриятчилигининг назарий асослари солиқ тизимларини бошқаришга раҳбарлик қилувчи турли тамойиллар ва асосларни ўз ичига олади. Бу асослар солиқларни ундиришда қонунчиликка риоя этиш, самарадорлик ва адолатни таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Хусусан, Виннитска (2024): “Солиқ маъмурияти давлат органлари томонидан солиққа риоя этиш ва ундиришни бошқариш учун қўлланиладиган қоидалар, стратегиялар ва воситалар тўплами сифатида аниқланади”.

Ушбу назарий асослар солиқ маъмуриятчилигининг мустаҳкам асосларини таъминласада, самарадорликни тенглик билан мувозанатлаш ва ривожланаётган иқтисодий шароитларга мослашиш каби муаммолар сақланиб қолмоқда. Ушбу ўзгаришларни тушуниш таъсирчан солиқ тизимларини ривожлантириш учун жуда муҳимдир.

Юқорида таъкидлаганимиздек, солиқ маъмуриятчилиги давлат молиясини бошқаришда муҳим роль ўйнайди, ресурсларни тақсимлаш ва фискал сиёсатга риоя қилиш механизми бўлиб хизмат қилади. У давлат хизматларини молиялаштириш ва иқтисодий барқарорликка эришиш учун зарур бўлган солиқларни ўз вақтида ва тўғри йиғишни таъминлаш учун давлат органлари томонидан қўлланиладиган қатор меъёрий ҳужжатлар, стратегиялар ва воситаларни ўз ичига олади.

Виннитсканинг (2024) ушбу фикрини келтириб ўтсак, “Солиқ маъмурияти ҳам процессуал фаолият, ҳам давлат мақсадларига эришишга қаратилган бошқарув усули сифатида белгиланади”. Фикрларини давом эттириб, “бу солиқ қонунчилигига риоя этилишини назорат қилишни, тўғри ҳисоб-китобларни ва давлат бюджетларига ўз вақтида тўловларни таъминлашни ўз ичига олади” – деб таъкидлаган (Виннитска, 2024).

Шарқий Европада солиқ маъмурияти самарали ташкилий тузилмалар орқали молиявий ресурсларни шакллантиришга ёрдам берувчи давлат устуворликларига мос келадиган тизимли механизм сифатида қаралади (Доиар ва бошқ., 2022).

Солиқ маъмуриятининг самарадорлиги унинг давлат молиясини бошқаришга таъсирини акс эттирувчи самарадорлик кўрсаткичлари орқали баҳоланади (Доиар ва бошқ., 2022).

Мауленбердиева ва бошқаларнинг (2024) фикрича, “Самарали солиқни тартибга солиш иқтисодий ўсиш ва турмуш даражасини яхшилаш учун жуда муҳимдир, чунки у фискал масъулият ва риоя қилиш учун рағбатларни мувозанатлаштиради. Солиқ сиёсатидаги шаффофлик жамиятнинг масъулиятини ва давлат харажатларига бўлган ишончни кучайтиради, давлат фаровонлигига ижобий таъсир кўрсатади”.

Самарали солиқ маъмуриятчилиги солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасида соф тартибга солишдан ҳамкорликдаги мулоқотга ўтишда шериклик ёндашувини талаб қилади (Сиделникова, 2020). Тизимнинг самарадорлиги солиқ жараёнларида роллар, мақсадлар ва ҳамкорлик алоқаларини ўрнатишнинг аниқ таърифларига боғлиқ (Буснукаев ва бошқалар, 2019).

Юқоридаги фикрларга асосланадиган бўлсак, давлат молиясини самарали бошқариш учун солиқ маъмурияти муҳим аҳамиятга эга бўлсада, иқтисодий ноаниқлик ва маъмурий юк каби муаммолар унинг самарадорлигига тўсқинлик қилиши мумкин. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш солиққа риоя қилишни кучайтириш ва ресурсларни сафарбар қилиш учун инновацион ёндашувлар ва ислохотларни талаб қилади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Замонавий солиқ маъмурияти даромадларни йиғишнинг анъанавий ролидан ташқари, молиявий, иқтисодий ва ижтимоий мақсадларга эришишда стратегик ҳамкорга айланди. Унинг вазифалари ва мақсадлари кўп томонлама бўлиб, мувофиқликни бошқариш, самарадорлик, адолат ва глобал ҳамкорликни ўз ичига олади. Ривожланаётган муаммоларни ҳал қилиш ва кенгроқ сиёсатларга мослашиш орқали солиқ маъмуриятчилиги барқарор ва адолатли иқтисодий тизимларни шакллантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Солиқ маъмуриятчилигининг асосий хусусиятлари минимал харажатлар билан даромадларни йиғиш қобилияти, солиқ тўловчилар ўртасида ишончни мустаҳкамлаш учун солиқ жараёнлари аниқ ва адолатли бўлишини таъминлаш, иқтисодий ўзгаришларга ва пайдо бўладиган муаммоларга жавоб бериш қобилияти, масалан, рақамли транзакциялар ёки трансчегаравий солиқ тўлашдан бўйин товлаш жараёнларида намоён бўлади.

Эътибор қиладиган жиҳатимиз, солиқ маъмуриятчилигининг солиқ сиёсатидан фарқи шундаки, у шакллантиришга эмас, балки ижрога қаратилган. Бироқ иккаласи бир-бирига боғлиқдир, чунки соғлом бошқарув яхши ишлаб чиқилган сиёсатни талаб қилади ва самарали сиёсат мустаҳкам маъмурий тизимларга боғлиқ.

Солиқ маъмуриятининг функцияларини кенг кўламда қуйидаги соҳаларга бўлиш мумкин (1-жадвал):

1-жадвал

Солиқ маъмуриятининг асосий функциялари

Даромадни йиғиш	Солиқ маъмуриятининг асосий вазифаси давлат хизматлари ва инфратузилмасини молиялаштириш учун солиқларни самарали йиғишдир. Бу солиқ тўловчини рўйхатга олиш, солиқ ҳисоботини топшириш ва тўловларни қайта ишлаш тизимларини яратишни ўз ичига олади.
Мувофиқликни таъминлаш	Мувофиқлик солиқ тўловчиларнинг ўз мажбуриятларини ихтиёрий равишда бажаришини таъминлашни ўз ичига олади. Бу солиқ тўловчиларни ўз вазифалари тўғрисида ўргатиш, риоя этилишини рағбатлантириш жараёнларини соддалаштириш ва риоя этмаганлик учун жарима солишни ўз ичига олади.
Солиқ қонунларининг бажарилиши	Бу қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда бажарилмаган солиқ тўловчиларга нисбатан қонуний чоралар кўриш, низоларни ҳал этиш ва жарима солишни ўз ичига олади.
Солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва қочишни минималлаштириш	Солиқ маъмуриятининг олдида солиқ тўлашдан бўйин товлаш (ноқонуний тўламаслик) ва қочиш (солиқ мажбуриятини қонуний, лекин исталмаган ҳолда камайтириш) ҳолатларини аниқлаш ва бартараф этиш вазифаси юклатилган. Стратегияларга мақсадли аудитлар, маълумотлар таҳлилдидан фойдаланиш ва ноқонуний молиявий оқимларни кузатиш учун халқаро ҳамкорлик киради.
Қўллаб-қувватловчи иқтисодий сиёсат	Солиқ маъмурияти солиқ имтиёзлари ва субсидияларни самарали амалга ошириш орқали даромадлар тенгсизлигини камайтириш, инвестицияларни рағбатлантириш ёки муайян тармоқларни рағбатлантириш каби кенгроқ иқтисодий мақсадларни қўллаб-қувватлайди.

Манба: адабиётларни ўрганиш асосида муаллиф томонидан шакллантирилган

Замонавий солиқ маъмуриятчилигининг асосий вазифаларидан бири солиқ тўловчиларнинг қонун ҳужжатларига мувофиқлигини таъминлашдир. Бу солиқ тўловчилар ўз мажбуриятларини ихтиёрий ва изчил бажарадиган тизимни яратишни назарда тутди. Солиқ маъмуриятчилиги буни қуйидаги йўллар билан амалга оширади (1-жадвал):

1-жадвал

Замонавий шароитда солиқ маъмуриятчилигини вазифаларини мувофиқлаштириш йўллари

Вазифаси	Моҳияти
Жараёнларни соддалаштириш	- хатоларни камайтириш ва мувофиқликни ошириш учун солиқ қонунлари ва декларация тизимларини фойдаланувчиларга қулай қилиш.
Рискга асосланган аудит	- барча солиқ тўловчиларни тенг равишда текшириш ўрнига, юқори хавfli солиқ тўловчиларга ёки операцияларга эътибор қаратиш орқали ресурсларни самарали тақсимлаш.
Ихтиёрий риоя қилишни рағбатлантириш	- соддалаштирилган ҳисобот бериш, ўз вақтида ошкор қилиш учун жазоларни камайтириш ва ишончни мустаҳкамлаш учун мувофиқликни тан олиш каби имтиёзларни таклиф қилиш.
Солиқ тўловчилар учун таълим	- солиқ тўловчиларга уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақида маълумот бериш учун ресурслар, йўл-йўриқ ва ёрдам бериш.

Манба: Адабиётларни ўрганиш асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

Бугунги кунда замонавий солиқ маъмурияти самарадорлик (минимал харажат эвазига даромадларни максимал даражада ошириш) ва адолатлилик (солиқ тўловчилар ўртасида тенгликни таъминлаш) мувозанатини сақлаши керак.

Институционал назариялар солиқ маъмуриятчилигининг самарадорлигини шакллантиришда расмий ва норасмий тузилмаларнинг ролини таъкидлайди. Ушбу истиқболлар мустаҳкам институтлар солиққа риоя қилишни кучайтириши, коррупцияни камайтириши ва жамоатчилик ишончини ошириши мумкинлигини таъкидлайди.

Институционал салоҳият деганда солиқ маъмуриятчилиги институтларининг ўз вазифаларини самарали бажариш, ўзгаришларга мослашиш ва ўз мақсадларига эришиш қобилияти тушунилади. У институтларга ўз ваколатларини самарали ва адолатли бажаришга имкон берувчи ресурслар, кўникмалар, тузилмалар ва жараёнларнинг комбинациясини ўз ичига олади. Солиқ маъмуриятчилиги шароитида институционал салоҳият қуйидаги имкониятларга бевосита таъсир қилади:

- ✚ солиқ қонунларини амалга ошириш;
- ✚ солиқ тўловчининг риоя этилишини бошқариш;
- ✚ солиқ тўлашдан қочиш ва қочишни минималлаштириш;
- ✚ солиқ тўловчилар ўртасида ишонч ва қонунийликни ривожлантириш.

Энди юқоридагиларни бирма-бир изоҳлайдиган бўлсак, ҳар бирининг ўз вазифаси асосида фаолияти ойдинлашади. Масалан, солиқ қонунчилигини амалга ошириш деганда солиқ органлари томонидан қонуний солиқ мажбуриятларининг бажарилишини таъминлаш бўйича амалга ошириладиган жараёнлар ва ҳаракатлар тушунилади. Бу қоидабузарликларни аниқлаш, қоидабузарликларни текшириш ва жазо чоралари ёки тузатиш чораларини қўллашни ўз ичига олади. Солиқ тизимининг яхлитлигини таъминлаш, давлат институтларига бўлган ишончни мустаҳкамлаш ва

солиқ юкларининг адолатли тақсимланишини таъминлашда ижрони таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Солиқ қонунчилигининг бажарилиши самарали солиқ маъмуриятчилигининг асоси ҳисобланади. Бу ҳукуматларнинг солиқ тизимида адолат ва ишончни сақлаб, ривожланиш учун зарур бўлган даромадларни йиғишини таъминлайди. Замонавий технологиялар, мустаҳкам қонунчилик асослари ва халқаро ҳамкорликни бирлаштирган ҳолда, солиқ маъмуриятчилиги қонунчиликни кучайтириш ва ривожланаётган глобал иқтисодиёт муаммоларини ҳал қилишлари мумкин.

Солиқ тўловчининг риоя этиши деганда солиқ тўловчиларнинг ўз солиқ мажбуриятларини, жумладан, декларацияларни ўз вақтида тақдим этиш, даромадлар тўғрисида тўғри ҳисобот бериш ва солиқларни ўз вақтида тўлаш каби мажбуриятларни ихтиёрий равишда бажариш даражаси тушунилади. Солиқ тўловчининг қонун ҳужжатларига мувофиқлигини самарали бошқариш доимий даромад йиғилишини таъминлаш, амалга ошириш учун маъмурий харажатларни камайтириш, солиқ тизимида адолатни таъминлаш, солиқ тўловчилар ва ҳукумат ўртасида ишончни мустаҳкамлаш учун муҳим аҳамиятга эга. Аслини олганда, солиқ тўловчиларнинг риоя этишини бошқариш қийин вазифа бўлиб, мувозанатни сақлаш ва қўллаб-қувватлашни талаб қилади. Жараёнларни соддалаштириш, таълим бериш ва технологиялардан фойдаланиш орқали солиқ маъмуриятлари ихтиёрий риоя қилишни рағбатлантиришлари мумкин. Шу билан бирга, мустаҳкам ижро механизмлари қонунбузарликларни самарали бартараф этишни таъминлайди. Бундай икки томонлама ёндашув нафақат даромадларни йиғишни кучайтиради, балки солиқ тизимида ишонч ва адолатни мустаҳкамлайди.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва қочиш бутун дунё бўйлаб солиқ маъмуриятлари учун жиддий муаммолардир. Иккаласи ҳам давлат даромадларини камайтирсада, ҳуқуқий шароитида фарқланади:

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш деганда, солиқ мажбуриятини камайтириш учун даромадлар, харажатлар ёки операцияларни қасддан нотўғри кўрсатиш ёки яшириш бўйича ноқонуний ҳаракат. Масалан, даромадлари тўғрисида кам ҳисобот бериш, чегирмаларни сохталаштириш ва активларни яшириш.

Солиқдан қочиш эса солиқ мажбуриятларини минималлаштириш учун солиқ қонунчилигидаги бўшлиқлар ёки ноаниқликлардан қонуний фойдаланиш. Масалан, фойдани ўзгартириш, солиқ имтиёзларидан фойдаланиш ва чегирмалардан кутилмаган тарзда фойдаланиш.

Иккала амалиёт ҳам солиқ тизимининг адолатлилиги ва самарадорлигига путур етказди, жамоатчилик ишончини йўқотади ва ҳукуматларни асосий хизматлар учун зарур бўлган маблағлардан маҳрум қилади.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва ундан қочишни минималлаштириш катта муаммо бўлиб, мустаҳкам ҳуқуқий асослар, илғор технологик воситалар, солиқ тўловчиларни ўқитиш ва халқаро ҳамкорликни талаб қилади. Бу муаммоларни ҳар томонлама ҳал қилиш орқали ҳукуматлар даромадлар оқимини ҳимоя қилиши, тенгликни ошириши ва солиқ тизимида ишончни кучайтириши, адолатли ва барқарор молиявий муҳитни яратиши мумкин.

Самарали солиқ маъмуриятчилиги учун солиқ тўловчилар ўртасида ишонч ва қонунийликни мустаҳкамлаш муҳим аҳамиятга эга. Солиқ тўловчилар солиқ тизимини адолатли, шаффоф ва самарали деб билса, улар ихтиёрий равишда риоя қилишлари мумкин. Бу ижро харажатларини камайтиради, даромадларни йиғишни оширади ва ҳукумат ва унинг фуқаролари ўртасидаги ижтимоий шартномани мустаҳкамлайди.

Солиқ тўловчилар ўртасида ишонч ва қонунийликни мустаҳкамлаш шаффофлик, адолатлилик ва самарадорликка устувор аҳамият берадиган ёндашувни талаб қилади. Жараёнларни соддалаштириш, тезкор хизматларни тақдим этиш ва даромадлардан

фойдаланишда масъулиятни кўрсатиш орқали солиқ маъмуриятлари солиқ тўловчилар билан ижтимоий шартномани кучайтириши мумкин. Бу нафақат мувофиқликни оширади, балки барқарор иқтисодий ўсиш ва жамият фаровонлигига ҳам ҳисса қўшади.

Яхши ишлайдиган солиқ тизими даромад эҳтиёжларини инвестиция имтиёзлари билан мувозанатлаштирадиган рақобатбардош солиқ режимини таклиф қилиш орқали мамлакатни глобал инвестициялар учун жозибador жой сифатида жойлаштириши мумкин.

Солиқ маъмуриятчилиги ва иқтисодий ривожланиш ўртасидаги муносабатлар ўзаро манфаатли эканлигини англатади. Самарали солиқ тизимлари инфратузилма, таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий дастурларга давлат инвестицияларини қўллаб-қувватлайдиган даромадларни келтириб чиқаради, буларнинг барчаси иқтисодий ўсишни рағбатлантириш учун муҳимдир. Солиқ жараёнларини модернизация қилиш, самарадорликни ошириш ва ихтиёрий риоя қилишни рағбатлантириш орқали ҳукуматлар барқарор иқтисодий ривожланиш учун ижобий муҳит яратиши мумкин.

Хулоса ва таклфилар.

Хулоса қилиб айтганда, солиқ маъмуриятчилиги ҳар қандай иқтисодиётнинг асосий таянчи бўлиб, давлат хизматларини молиялаштириш ва иқтисодий ривожланишга кўмаклашиш учун давлат ресурсларини сафарбар қилишни таъминлайди. Солиқ маъмуриятчилигининг самарадорлиги нафақат ҳукуматнинг молиявий имкониятларини белгилайди, балки иқтисодий барқарорлик, ижтимоий тенглик ва жамоатчилик ишончига бевосита таъсир қилади. Иқтисодиётлар ўзаро боғланган ва мураккаблашгани сари солиқ маъмуриятлари янги муаммоларни ҳал қилиш ва пайдо бўлаётган имкониятлардан фойдаланиш учун доимий равишда ривожланиши керак.

Олиб борилган тадқиқот доирасида солиқ маъмуриятчилигининг қуйидагича таърифини шакллантириш, унинг бугунги кундаги мукамал ифодасини кўрсата олади деб ҳисоблаймиз. Яъни **солиқ маъмуриятчилиги** - бу давлат органлари томонидан солиқларни самарали йиғиш, солиқ қонунчилигини амалга ошириш, уларга риоя қилишни таъминлаш ва солиқ тўловчилар билан муносабатларни бошқариш учун қўлланиладиган ташкилий тузилмалар, жараёнлар ва сиёсатлар мажмуини англатади. У адолатлилик, ошкоралик ва ҳисобдорликни рағбатлантириш орқали давлат даромадларини шакллантиришга қаратилган солиқ сиёсатини тизимли ишлаб чиқиш ва амалга оширишни ўз ичига олади. Самарали солиқ маъмуриятчилиги давлат сектори самарадорлигини қўллаб-қувватлаш, иқтисодий ривожланишни рағбатлантириш, тенгсизликни камайтириш ва давлат хизматлари ва инфратузилмасининг молиявий барқарорлигини таъминлаш учун жуда муҳимдир. Ўзгарувчан глобал иқтисодиётда солиқ маъмуриятчилигини рақамлилаштириш, глобаллашув ва экологик барқарорлик каби юзага келаётган муаммоларни ҳал қилиш учун инновацион технологиялар ва стратегияларни ўзлаштириб, демографик ўзгаришларга мослашиб, солиқ тўловчиларнинг ишончи ва қонунчиликка риоя этилишини кучайтириши керак деб ҳисоблаймиз.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Alikhan, Z., Dadashev. (2022). 4. Tax administration: essence, mechanisms, effectiveness. *Ekonomika i upravlenie: problemy, rešeniâ*, doi: 10.36871/ek.up.p.r.2022.05.02.023

Basnukaev, Musa, Shamsudinovich., Dzagoeva, Marina, Ruslanovna., Klyukovich, Zinaida, Aleksandrovna., Sugarova, Indira, Valeryevna., Bisultanov, Amir, Nazhmudievich. (2019). 5. Argumentative Issues of Financial Essence of Tax Administration. doi: 10.15405/EPBSB.2019.03.02.24

- Evsikova E.V., Svetlana, Kolovaylo., Natalia, A., Kravchenko., Igor, U., Semyhin (2022). 1. Current issues of the tax administration. Юридический вестник Дагестанского государственного университета, doi: 10.21779/2224-0241-2022-42-2-74-83
- Kamarudeen, Babatunde, Bello., Ibrahim, Danjuma. (2014). 5. Review of Models/Theories Explaining Tax Compliance Behavior. doi: 10.11113/SH.V2N3.432
- Maulenberdieva G.A., Omarbakiyev L.A., Baubekova I.M., Kozhamkulova I.E. (2024). 3. Transformation of the mechanism of tax regulation in order to improve the standard of living of the population. Vestnik Torajgyrov universiteta, doi: 10.48081/czxf4387
- Oksana, Vinnytska. (2024). 1. Theoretical foundations of tax administration: fundamentals of fiscal management. Економічні горизонти, doi: 10.31499/2616-5236.1(27).2024.299231
- Olena, Magopets., Олександр, Гай. (2023). 5. Administration of taxes in the system of factors ensuring the effective implementation of the tax policy of the state. Central'noukrains'kij naukovij visnik, doi: 10.32515/2663-1636.2023.9(42).90-99
- Parthasarathi, Shome. (2021). 4. Principles of Taxation. Research Papers in Economics, doi: 10.1007/978-3-030-68214-9_6
- Sabitova N.M., Khafizova A.R., (2015). Information Technologies as a Factor of Evolution of Tax Administration. Mediterranean journal of social sciences, doi: 10.5901/MJSS.2015.V6N1S3P169
- Yevhenii, Doiar., Pavlo, Liutikov., Illia, Skvirskiy., Ye., K., Garmash., Serhiy, Kuvakin. (2022). 2. Tax administration in the context of effective public administration: the case Eastern European Countries. Cuestiones Políticas, doi: 10.46398/cuestpol.4072.23
- Джафарова З.К., (2023). Theoretical foundations of tax administration. Экономика и предпринимательство, doi: 10.34925/eip.2022.147.10.224
- Мирзиёев Ш. (2022) Солиқ юкини камайтириш ва соҳани рақамлаштириш вазифалари белгиланди. 16.03.2022. <https://president.uz/uz/lists/view/5060>
- Лариса, Сидельникова. (2020). 3. Теоретико-організаційні домінанти податкового адміністрування в системі державного податкового менеджменту. Economy and Society, doi: 10.32782/2524-0072/2020-22-59